

ĐẠI HỌC THÁI NGUYÊN
TRƯỜNG ĐẠI HỌC SƯ PHẠM

LÊ THỊ NINH

HÁT ĐÚM
TRONG ĐỜI SỐNG VĂN HÓA CỦA
NGƯỜI DÂN ĐẢO HÀ NAM, QUẢNG YÊN,
QUẢNG NINH

LUẬN VĂN THẠC SĨ NGÔN NGỮ, VĂN HỌC
VÀ VĂN HÓA VIỆT NAM

THÁI NGUYÊN - 2021

ĐẠI HỌC THÁI NGUYÊN
TRƯỜNG ĐẠI HỌC SƯ PHẠM

LÊ THỊ NINH

HÁT ĐÚM
TRONG ĐỜI SỐNG VĂN HÓA CỦA
NGƯỜI DÂN ĐẢO HÀ NAM, QUẢNG YÊN,
QUẢNG NINH

Ngành: Văn học Việt Nam

Mã ngành: 8220121

LUẬN VĂN THẠC SĨ NGÔN NGỮ, VĂN HỌC
VÀ VĂN HÓA VIỆT NAM

Người hướng dẫn khoa học: TS. Dương Nguyệt Vân

THÁI NGUYÊN - 2021

LỜI CAM ĐOAN

Tôi xin cam đoan đây là công trình nghiên cứu của riêng tôi. Các số liệu nêu trong luận văn là trung thực. Những kết luận khoa học trong luận văn chưa công bố trong các công trình khác. Nếu sai, tôi xin hoàn toàn chịu trách nhiệm.

Tác giả luận văn

Lê Thị Ninh

LỜI CẢM ƠN

Em xin bày tỏ lòng biết ơn tới cô giáo hướng dẫn là **TS. Dương Nguyệt Vân** đã tận tình hướng dẫn, tạo điều kiện cho em trong suốt quá trình thực hiện luận văn.

Em xin chân thành cảm ơn các thầy cô giáo khoa Ngữ Văn, bộ môn Văn học Việt Nam, cán bộ khoa Sau đại học trường Đại học Sư phạm Thái Nguyên đã tạo điều kiện cho em trong quá trình học tập.

Tôi xin được cảm ơn sự giúp đỡ và ủng hộ của gia đình, bạn bè, đồng nghiệp đã động viên để tôi có thể hoàn thành luận văn.

Luận văn không tránh khỏi những thiếu sót, hạn chế, em rất mong nhận được ý kiến đóng góp, nhận xét của các thầy cô và bạn bè để tôi có thể hoàn thiện luận văn.

Thái Nguyên, ngày 15 tháng 07 năm 2021

Tác giả luận văn

Lê Thị Ninh

MỤC LỤC

	<i>Trang</i>
LỜI CAM ĐOAN	i
LỜI CẢM ƠN.....	ii
MỤC LỤC	iii
MỞ ĐẦU	1
1. Tính cấp thiết của đề tài.....	1
2. Tổng quan về vấn đề nghiên cứu.....	3
3. Đối tượng và phạm vi nghiên cứu	7
4. Mục đích và nhiệm vụ nghiên cứu	8
5. Phương pháp nghiên cứu	8
6. Đóng góp của luận văn	9
7. Cấu trúc của đề tài	10
NỘI DUNG	11
Chương 1. TỔNG QUAN VỀ ĐẢO HÀ NAM VÀ HÁT ĐÚM Ở HÀ NAM, QUẢNG YÊN, QUẢNG NINH	11
1.1. Tổng quan về đảo Hà Nam, Quảng Yên, Quảng Ninh.....	11
1.1.1. Lịch sử hình thành	11
1.1.2. Đặc điểm tự nhiên.....	13
1.1.3. Đặc điểm văn hóa, xã hội	14
1.2. Hát Đúm ở Hà Nam, Quảng Yên, Quảng Ninh.....	17
1.2.1. Hát Đúm - một loại hình dân ca đặc sắc ở Hà Nam, Quảng Yên, Quảng Ninh..	17
1.2.2. Nguồn gốc hình thành và phát triển	18
1.2.3. Phân loại hát Đúm	22
1.3. Thực trạng và biện pháp bảo tồn hát Đúm ở Hà Nam, Quảng Yên, Quảng Ninh.....	23
1.3.1. Thực trạng hát Đúm ở Hà Nam, Quảng Yên, Quảng Ninh.....	23
1.3.2. Biện pháp bảo tồn hát Đúm ở Hà Nam, Quảng Yên, Quảng Ninh	26
1.3.2.1. Đối với đời sống sinh hoạt cộng đồng.....	26
1.3.2.2. Đối với môi trường giáo dục	29
Tiểu kết	31

Chương 2. NỘI DUNG HÁT ĐÚM CỦA NGƯỜI DÂN ĐẢO HÀ NAM, QUẢNG YÊN, QUẢNG NINH TỪ GÓC NHÌN VĂN HÓA	32
2.1. Hát Đúm phản ánh phong tục hôn nhân của người dân Hà Nam, Quảng Yên, Quảng Ninh.....	32
2.1.1. Phong tục xem ngày kén giờ	32
2.1.2. Phong tục thách cưới	34
2.1.3. Phong tục hát sấm.....	37
2.2. Hát Đúm phản ánh cuộc sống lao động sản xuất của người dân Hà Nam, Quảng Yên, Quảng Ninh	38
2.2.1. Cuộc sống lao động sản xuất nông nghiệp	38
2.2.2. Cuộc sống lao động sản xuất ngư nghiệp	40
2.3. Hát Đúm phản ánh văn hóa ứng xử của người dân Hà Nam, Quảng Yên, Quảng Ninh	43
2.3.1. Ứng xử trong mối quan hệ cộng đồng.....	43
2.3.2. Ứng xử trong mối quan hệ gia đình.....	49
2.4. Hát Đúm phản ánh đời sống tình cảm của người dân Hà Nam, Quảng Yên, Quảng Ninh.....	52
2.4.1. Tình yêu quê hương đất nước.....	52
2.4.2. Tình yêu đôi lứa.....	54
Tiểu kết	67
Chương 3. NGHỆ THUẬT HÁT ĐÚM CỦA NGƯỜI DÂN ĐẢO HÀ NAM, QUẢNG YÊN, QUẢNG NINH TỪ GÓC NHÌN VĂN HÓA	68
3.1. Nghệ thuật ngữ văn.....	68
3.1.1. Ngôn ngữ	68
3.1.1.1. Ngôn ngữ xưng hô	68
3.1.1.2. Ngôn ngữ mang dấu ấn địa phương	70
3.1.2. Thể thơ.....	71
3.1.2.1. Thể thơ lục bát.....	71
3.1.2.2. Thể song thất lục bát.....	74
3.1.3. Không gian, thời gian nghệ thuật	76

3.1.3.1. Không gian nghệ thuật.....	76
3.1.3.2. Thời gian nghệ thuật.....	78
3.2. Nghệ thuật diễn xướng	82
3.2.1. Không gian diễn xướng	82
3.2.1.1. Không gian lễ hội	84
3.2.1.2. Không gian lao động sản xuất	86
3.2.2. Thời gian diễn xướng	87
3.2.3. Người tham gia diễn xướng.....	88
3.2.4. Cách thức diễn xướng.....	91
Tiểu kết	99
KẾT LUẬN.....	100
TÀI LIỆU THAM KHẢO.....	102
PHỤ LỤC	

MỞ ĐẦU

1. Tính cấp thiết của đề tài

1.1. Việt Nam là một quốc gia có nhiều dân tộc, mỗi dân tộc sinh sống ở những vùng miền khác nhau nhưng đều có mối quan hệ rất gần gũi, gắn bó trong suốt chiều dài lịch sử. Ở đó, mỗi dân tộc mang một dấu ấn văn hóa riêng, đặc biệt trong đó là dấu ấn đậm nét của nền văn học, văn hóa dân gian với sức sống lâu bền qua hàng thế kỉ làm nên một nước Việt Nam đa dạng bản sắc dân tộc. Đó là những làn điệu Quan họ đắm say lòng người, là hồn cốt của văn hóa xứ Kinh Bắc nghìn năm văn hiến; là những câu hát Ví dặm gắn kết tình cảm trọng tình trọng nghĩa của vùng đất xứ Nghệ... Trong kho tàng sinh hoạt văn hóa tinh thần đó, phải kể đến làn điệu hát Đúm của người dân đảo Hà Nam, vừa phản ánh tư tưởng, tình cảm, vừa là lối sống, tập tục của con người nơi đây. Vì vậy, tìm hiểu về hát Đúm cũng là cách để hiểu sâu hơn đời sống văn hóa tinh thần của người dân nơi cửa biển Bạch Đằng.

1.2. Đảo Hà Nam - thị xã Quảng Yên, Quảng Ninh là một vùng đất có đời sống văn hóa vô cùng độc đáo và đa dạng. Từ khi hình thành từ việc khai thác hải sản, Hà Nam luôn giữ gìn và bảo tồn được hệ thống các nghi lễ, phong tục, lễ hội đặc trưng của người dân vùng đảo gắn với sinh hoạt văn hóa dân gian độc đáo. Trong mỗi dịp lễ hội, không thể không nói đến những câu hát Đúm. Đó là những câu hát đối đáp giao lưu trong lễ hội, trong lao động sản xuất, tạo nên đời sống tinh thần phong phú vừa mộc mạc, chân thành vừa nền nã.

Hát Đúm là một hình thức sinh hoạt tinh thần độc đáo của người dân đảo Hà Nam với những lời ca mang âm hưởng ca dao. Trải qua thời gian, dấu ấn văn hóa địa phương đã đi vào lời ca tiếng hát tạo nên những câu hát Đúm mang âm hưởng, lối sống, sinh hoạt của con người vùng biển. Thông qua lời ca tiếng hát mà bộc lộ tâm tư, tình cảm, những ước nguyện chân thành, đáng mến của cộng đồng.

1.3. Sự phát triển của xã hội hiện nay khiến cho việc du nhập và hình thành nhiều loại hình sinh hoạt văn hóa văn nghệ, các hình thức giải trí mới làm cho hát Đúm đang dần bị mai một. Các hình thức sinh hoạt dân gian khó có điều kiện, không gian để phổ biến sinh hoạt trong cộng đồng. Hơn nữa, một bộ phận giới trẻ không còn hào hứng với những hình thức sinh hoạt văn hóa cổ truyền, trong khi đó những nghệ nhân hát được các làn điệu hát Đúm còn lại không nhiều.

Cùng với sự phát triển mạnh mẽ của kĩ nguyên công nghệ số và nhu cầu ngày càng cao trong việc giao lưu, học hỏi, tiếp thu và hội nhập với các nền văn hóa mới, vấn đề lưu giữ, bảo tồn các giá trị văn hóa của dân tộc ngày càng được quan tâm. Và làm thế nào để có thể vừa tiếp thu cái mới, vừa có thể giữ vững được những giá trị truyền thống của dân tộc là một trong những vấn đề được Đảng và Nhà nước ta đặc biệt quan tâm. Bởi lẽ, bản sắc văn hóa truyền thống chính là “xương sống” cho sự trường tồn của dân tộc.

Vì vậy, lựa chọn tìm hiểu về hát Đúm ở đảo Hà Nam, Quảng Yên, Quảng Ninh chúng tôi hi vọng góp một phần nhỏ vào việc lưu giữ, giới thiệu tới người dân một loại hình văn nghệ dân gian độc đáo trong đời sống của người dân vùng đảo nơi cửa biển Bạch Đằng.

1.4. Là một giáo viên đang giảng dạy ở trường phổ thông, chúng tôi nhận thấy, vấn đề giảng dạy Văn học địa phương trong chương trình Ngữ văn phổ thông ở các cấp học còn chưa được quan tâm thỏa đáng. Hầu hết, học sinh hiện nay ít quan tâm đến loại hình dân gian truyền thống của địa phương hoặc không có hứng thú khi nghe diễn xướng dân gian. Hơn nữa, bản thân là một người con sinh ra và lớn lên ở Hà Nam nên việc tìm hiểu, nghiên cứu về hát Đúm cũng là để góp phần giữ gìn và bảo tồn những giá trị văn hóa truyền thống của quê hương mình. Đồng thời, việc nghiên cứu, tìm hiểu về hát Đúm cũng là việc làm thiết thực phục vụ công tác giảng dạy văn học địa phương trong trường phổ thông.

Lựa chọn đề tài *Hát Đúm trong đời sống văn hóa của người dân đảo Hà Nam, Quảng Yên, Quảng Ninh*, chúng tôi có thêm tình yêu, sự hiểu biết về

một loại hình dân gian độc đáo của quê hương; qua đó, thêm yêu và gắn bó hơn với vùng đất và con người nơi đây. Đồng thời, góp phần vào việc “*xây dựng nền văn hóa Việt Nam tiên tiến, đậm đà bản sắc dân tộc*”.

2. Tổng quan về vấn đề nghiên cứu

Trong quá trình tìm hiểu, nghiên cứu, chúng tôi đã tập hợp được một số tài liệu sưu tầm liên quan đến vấn đề nghiên cứu và cũng là nguồn tư liệu chính của luận văn như:

Cuốn *Hát Đúm vùng biển Quảng Ninh* gồm 2 tập của Nghệ nhân Ngô Đăng Nhuận (2006 và 2017) là công trình sưu tầm về những câu hát Đúm ở Hà Nam.

Cuốn *Hát Đúm làng đảo Hà Nam - Thị xã Quảng Yên* của Nghệ nhân Phạm Thị Quyết (2019) cũng đã sưu tầm và giới thiệu tới người đọc những câu hát Đúm của vùng đất Hà Nam. Hát Đúm được ví “*như hương sắc hoa đồng nội, nó dịu dàng giản dị mà chân thành. Nó như bản chất của người quê mộc mạc, thôn dã. Những bài hát thật sự là bản tình ca với quê hương, cuộc sống và lứa đôi. Qua năm tháng đã chắt lọc nên những giọng ca nghệ nhân dân gian đẹp bình dị như những chiếc nón lá, lũy tre xanh, miếng trầu cánh phượng trong kho tàng văn hóa truyền thống của Việt Nam.*” [22; tr.8]

Bên cạnh đó, còn có những công trình nghiên cứu về hát Đúm được xuất bản thành sách như cuốn *Hát Đúm Hải Phòng* (1987) của Đinh Tiếp. Đây là một công trình sưu tầm, nghiên cứu về một số loại hình dân ca truyền thống của khu vực Hải Phòng cũng như khái quát chung về hát Đúm gồm ba vùng: Cát Hải, Cát Bà và một số làng ven biển; Kiến Thụy, Đồ Sơn và địa bàn huyện Thủy Nguyên, An Hải.

Cuốn *Văn hóa văn nghệ dân gian Hải Phòng* (2001) của Hội liên hiệp Văn học nghệ thuật thành phố Hải Phòng đã giới thiệu về hát Đúm Thủy Nguyên với lời hát giao duyên tình tứ giữa nam và nữ. Ngoài ra, cuốn sách còn giới thiệu hình thức, những nét nổi bật của hát Đúm Thủy Nguyên.